

SADA AASTAT EESTIKEELSET PÕLLUMAJANDUSALAST KÕRGHARIDUST

Erki Tammiksaar, Aret Vooremäe

Eesti Maaülikool

Fr. R. Kreutzwaldi 1a, 51006 Tartu

E-mail: erki.tammiksaar@emu.ee

19. sajandil arenesid Lääne-Euroopas kiiresti nii põllumajandusvõtted kui ka -tehnika. Teadmine moodsa põllumajanduse nõudmistest ja lahendamist vajavatest probleemidest levis 19. sajandil eestlaste seas eelkõige tänu põllumajandusseltsidele. Eesti esimene, Johann Voldemar Jannseni asutatud Tartu Eesti Põllumeeste Selts sai tegevusloa 1870. aastal. Riburada tekkisid seejärel sarnased seltsid kõikjal Eesti alal. Märkimisväärse arengutõuke andis eestlaste põllumajandusharidusele Jaan Tõnisson. Tema initsiatiivil otsustas Tartu Eesti Põllumeeste Selts 1908. aastal alustada Tartus mõnenädalaste eestikeelsete põllutöökursuste korraldamisega. Kursuste paremaks organiseerimiseks soetas selts samal aastal Vahi katsetalu, mis tegutses alates 1918. aastast eestikeelse põllutöökoolina. 1914. aastal avati Viljandimaal Kõo kroonumõisas eestlastele ka venekeelne põllumajanduslik õppeasutus: Aleksandri kõrgemajärguline põllutöökool.

Eesti Vabariik sündis sõjas vaesunud maal keset suuri ühiskondlikke pingeid. Seni enamasti kõrghariduseta jäetud eestlased soovisid ilmtingimata ja kiiresti jõuda kultuurrahvaste sekka. Eesti ülikooli avamine Tartus, mis pidi võimaldama eestikeelset kõrgharidust kõikidele soovijatele, oli samm selles suunas. Veel enne Tartu Ülikooli avamist 1. detsembril 1919 sai selgeks, et eraldiseisvat veterinaariainstituuti, mis oli Tartus tegutsenud alates 1848. aastast, ei suuda noor vabariik üleval pidada. Nii asutati Tartu Ülikoolis põllumajandus- ja loomaarstiteaduskonnad, metsaosakond sündis põllumajandusteaduskonna koosseisu 1920. aastal. Põllumajandusteaduskonna arengut toetas põllutööstusministeerium tugevasti, leides, et agronoom on vaja ja põllumajandustoodangu taset on vaja kiiresti tõsta. Pealegi oli maareformiga loodud arvukas väiketalunikukond. Loomaarstiteaduskonda ministeerium ei toetanud, leides, et Eesti väikepõllumehed ei vaja veterinaaride teenuseid. Alates 1926. aastast, mil Eesti riik rahapuudusel järjekindlalt ülikooli rahastatud õppetoolide arvu ligi 10 aasta vältel kärpis, oli kogu aeg kõne all mitte loomaarstiteaduskonna õppetoolide, vaid terve teaduskonna sulgemine. Õnneks selleni siiski ei jõutud, kuigi loomaarstiteaduskond oli ülikooli väikseim.

Millist põllumajandusharidust eestikeelsest ülikoolist täpselt saada pidi, kus loengud käisid alguses enamasti vene ja saksa keeles, polnud esialgu selge. Sihte tuli alles seada ja põllutööstusministeerium koos 1920. aastal asutatud Akadeemilise Põllumajanduse Seltsiga (APS) võttis sellest aktiivselt osa. Kui põllutööstusministeerium

asutas katsejaamasid üle Eesti (Jõgeva sordiaretusjaam, Tooma sookatsejaam ja Kuusiku katsebaas), kus käis aktiivne katsetöö uute (puu)vilja, kartuli jm sortide saagikuse tõstmiseks, siis APS-i kaastööl arendati põllumajandusalast oskussõnavara ja anti välja põllumajandust propageerivaid väljaandeid, nagu pool sajandit varem oli toiminud Johann Voldemar Jannsen. APS-i initsiatiivil ilmus "Põllumehe käsiraamat" (viis köidet, 1926–1935), populaarteaduslikud ajakirjad "Agronoomia" ja "Taluperenaine: kodumajanduse ja kodukultuuri ajakiri". Seejuures viimasel kuukirjal oli parimatel aegadel 30 000 tellijat!

Ülikooli esimestel aastatel ei olnud paljud eestlastest õppejõud veel teaduskraade kaitsnud, kuid nad olid näidanud üles suurt huvi akadeemilist tööd jätkata. Ülikooli erisummadest oli õppejõududel juba 1920. aastal võimalik saada abirahasis kraadikaitsmise ettevalmistamiseks suvevaheaegadel nii kodu- kui ka välismaal. Ajavahemikul 1919–1940 kaitsiti põllumajandusteaduskonnas 24 magistritööd ja 12 doktoritööd. Loomaarstiteaduskonnas kaitses aastail 1924–1939 oma dissertatsiooni üheksa õppejõudu.

Põllumajandusteaduskonna keskne katsekeskus asus 1922. aastast ülikoolile antud Raadi mõisas. Seal tehti ministeeriumi tellitud majandus- ja võrdluskatseid, põllupäevi ning konsulentide koolitusi. Raadil läbisid üliõpilased kolmanda kursuse järel pika, kevadest sügiseni väldanud katsepraktika, kus praktiliste ülesannete lahendamiseks tuli korraldada vähemalt 2 katset ning omandada alusteadmised teadustöö metoodikast. Lisaks sai ülikool Raadil kasvatatud toodangult arvestatav tulu, mida kasutati õppetöö arendamiseks ja õppejõudude koolitamiseks välismaal. Uurimistöö tõhustamiseks asutas põllutööstusministeerium 1923. aastal katsetöö koordineerimiseks katseasjanduse nõukogu, kuhu asutamise ajal kuulus ka viis Tartu Ülikooli põllumajandusteaduskonna katsejaama Raadil.

Iseseisvusajal saavutati lõhuti Teie maailmasõja (1939–1945) ajal, mil Eesti okupeerimine Nõukogude Liidu ja seejärel Natsi-Saksamaa poolt lõi Eesti elu sassi. Esimene Nõukogude okupatsiooniaasta Tartu Ülikoolis (1940–1941) tõi põllumajandusteaduste õpetamises kaasa vähe muutusi. Kuid loobuda tuli nii Raadi mõisast kui ka sealsetest katsejaamadest, mis läksid põllutöö rahvakomissariaadi alluvusse. Praktika baasina sai ülikool Raadi mõisa aga edasi kasutada. 1941. aasta suvel alanud Saksa-Nõukogude sõda põh-

Joonis 1. Akadeemilise Põllumajandusliku Seltsi liikmete 6. suvepäev Raadi katsejaamas 1929. a. Esimese korstna otsas agronoom Ants Käsebier (Käspre) (J. Nõu arhiiv)

Joonis 2. Peedi külvamine ja kivikoristus agrikultuurkeemia katsejaama põllul Raadil (K. Kalamees, 1930; Rahvusarhiiv)

justas ülikoolilinnas suuri purustusi; eriti said kannata-da Emajõe põhjakaldal paiknenud loomaarsti- ja põllu-majandusteaduskonna hooned. Ülikooli uue juhtkonna soov oli õppetööd kiiresti jätkata, mis õnnestus 31. jaanuaril 1942 kärbitud kujul, mil avati arsti-, põllu-majandus- ja loomaarstiteaduskonnad. Tagasi saadi Raadi katsealad, mis võimaldas sõjaaja keerukates olu-des teenida ülikooli ülalpidamiseks lisaraha.

Teises Tartu lahingus 1944. aasta augustis said paljud ülikooli hooned jällegi tugevasti kannatada, seejuures täielikult hävis Raadi mõis ja katsejaamad. Lõplikult purustati endine veterinaariainstituudi peahoone, kuhu aastatega oli loomaarstiteaduskonnale lisaks koondunud ka osa põllumajandusteaduskonnast. Õppetöö katkes ajutiselt, kuid selle taastamise nimel algasid tööd kohe, kui rinne Tartust kauges. Tartu Riiklik Ülikool avati pidulikult 17. novembril 1944. aastal.

Algas põllumajanduslane õppetöö, kuid paljud õppejõud olid siirdunud pagulusse. Seetõttu arenes põllumajanduslik õpe Tartu Ülikoolis alates 1945. aastast väga aeglaselt.

1949. aasta märtsiküüditamisele järgnenud massiline kolhooside ja sovhooside rajamine muutis Eestis järsult omandisuhteid ning tähendas taludel põhineva väiketootmise likvideerimist. Tootlikkuse suurendamiseks

vajasid kolhoosid ja sovhoosid eriharidusega põllumajandusspetsialiste. Nende koolitamiseks asutati 1951. aastal NSV Liidu põllumajandusministeeriumi alluvuses Eesti Põllumajanduse Akadeemia.

EPA pidulik avamine toimus Tartus 31. augustil 1951. aastal. Uue kõrgkooli asutamiseks eraldati Tartu Riiklikust Ülikoolist põllumajandus-, metsandus- ja veterinaarteaduskond. Põllumajandusteaduskond jagati kaheks eraldiseisvaks struktuuriüksuseks: agronoomia- ja zootehnikateaduskonnaks. Mõned aastad hiljem asutati põllumajanduse mehhaniseerimise teaduskond (1952), hüdro-melioratsiooni ja maakorralduse teaduskond (1952) ning majandusteaduskond (1969).

EPA alustas 1952. aastal õpetamist 850 üliõpilase ja 95 õppejõuga. Teaduskraadiga inimeste puudusel (90 õppejõust vaid kaheksa olid professorid) said EPA õppejõududeks toona kohe parimad värskest akadeemia lõpetanud. 1960. aastate algul sai EPA Tähtvere linnas oma maa-ala, millele hakati välja ehitama akadeemia *campust*. 1970. aastateks oli selge, et EPA oli õppeasutusena end õigustanud ja põllumajandusettevõtete arenguks vajalik. Pealegi suurenes sel ajal märgatavalt teadusuuringute maht, rajati uusi katsealasid ja -laboreid.

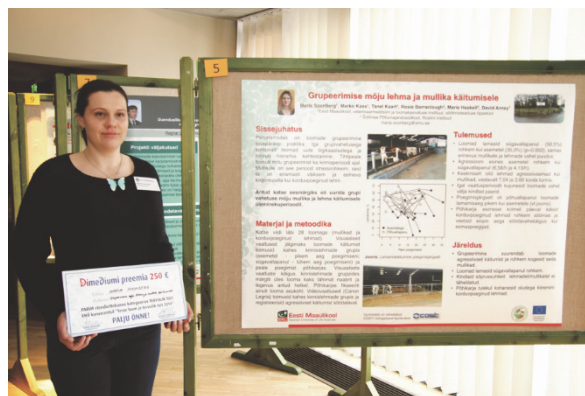
Joonis 3. Anne Luik 1986. aastal agronoomia üliõpilastele lüliljalgseid õpetamas (EMÜ fotokogu)

Joonis 4. Loomakasvatuse eriala üliõpilaste õppeekskursioon Tori Hobusekasvandusse 1993. a Heldur Petersoni juhtimisel (A. Tānavots)

Joonis 5. Aianduse õppekava magistrant Madli Tramm mõõdab substraadi niiskust ja elektrijuhtivust taasviljuvate maasikate katses Aran PM OÜ tunnelkasvuhoones

Joonis 6. Doktorant Maria Soonberg uuringutulemusi tutvustamas (A. Tänavots)

Eesti taasiseseisvumisele (1991) järgnenud majanduslik kollaps ja eesmärk taastada väikepõllumajandus seadis suurtootmisele orienteeritud põllumajandushariduse vajaduse Eestis küsimärgi alla. EPA-t varasemal kujul polnud enam vaja. Siiski suudeti akadeemia piisavalt kiiresti reformida ja ellu jääda. 1991. aastal sai põllumajanduse akadeemiast Eesti Põllumajandusülikool ja 2005. aastal Eesti Maaülikool. Ülikooli arengule ja õppetegevusele avaldas suurt mõju endiste teaduste akadeemia instituutide liitmine ülikoolidega. Nüüd oli võimalik suuremas mahus teadustegevust õppetööga siduda ning alustada keskkonna- ja elurikkuse-alase pädevuse põimimist põllumajandusharidusega. Aasta-

tega on muutunud õppetöö sisu, praktilise õppe osakaal ja õpetatavate erialade valik. Samas on pidevas muutuses ka põllumajandusvaldkond ise ja sellega koos muutuvad ka ühiskonna ootused. Omakeelse põllumajandusliku kõrghariduse vajalikkuses ei kahtle aga keegi. Põllumajandusülikooli põhikirjas kirjutatigi, et uuenenud ülikooli eesmärgiks on: "loovharitlaste kujundamine, teadlaste ettevalmistamine, missioonitunde sisendamine maakultuuri, maamajanduse ja loodussõbraliku elukorralduse süsteemseks arendamiseks". Selle eesmärgi poole on jõudsalt liigutud ning leitud oma nišš väga konkurentsitihedal kõrgharidus- ja teadusmaastikul nii Eesti sees kui maailmas.